

Starý hanácký právo (též Starý právo, Hanácké právo)

*Statek zapsán do „Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Zlínského kraje“
dne 11. 4. 2022, usnesení č. 0308/R11/22.*

1. Definice statku

Konec masopustu se na Hané nazývá ostatky. Obchůzka s právem, která se konala před začátkem postního období, se označovala jako o masopustní nebo ostatkové právo. Bylo v minulosti zachyceno na Kroměřížsku, Vyškovsku, Tovačovsku, Prostějovsku, tedy na podstatně širším území Hané, než je jeho dnešní rozšíření.

Ostatkové právo bylo jedním z nejoblíbenějších zvyků předváděných na národopisných slavnostech; už často jako hanácké právo. Jeho popularitu zvyšovala jednak jeho zábavnost pro účinkující a diváky, jednak i předvedení hanáckého kroje, nářečí, písní a tanců. Význam měla pravděpodobně i jeho ustálená forma bohatá na dramatické prvky, která usnadňovala nácvik a předvádění pro diváky. V popisech tohoto zvyku z konce 19. století jsou zmínky i o muzice s právem (Skopalík 1885). Zvyk byl spojen i s institucí stárků. O udělení práva žádala chasa (volení stárci) starostu a obecní úřad. Nebylo to automatické, někdy musela chasa „hodně piva zaplatit“, aby právo dostala. Tím získala na dobu masopustní obchůzky nejen právo nad obcí, ale zároveň zodpovědnost za udržení pořádku. Často byla žádost o udělení práva spojena také se žádostí o povolení muziky. Z popisu z 80. let 19. století plyne, že v té době se ostatkové právo nekonalo pravidelně každý rok. V těch letech, kdy se nekonalo, proběhla na Popeleční středu samotná masopustní obchůzka „s medvědem“. Ani středeční datum nebylo pravidlem pro obchůzku, běžně probíhala v předcházející den – v úterý, až se postupně přesunula (z praktických důvodů na sobotu nebo neděli).

Vlastní právo představovala často loutka, panenka ustrojená a ozdobená, upevněná na šavli, mohla to být i součástka ženského kroje, upravená dívčí ozdobná pokrývka hlavy pantlík, nebo ozdobená ferule. Právu se připisovala velká vážnost. V minulosti bylo upevněno nad stolem a po celou dobu masopustního veselí je bylo třeba hlídat. Ostatkové právo patří k masopustním obchůzkám a bylo s nimi spojeno ještě do 70. let 20. století, kdy v obcích východní Hané k posunu do přívětivějších letních měsíců. Nekonalo se však každoročně. V současnosti se interval jeho konání ustálil na desetiletém cyklu. Tento časový odstup byl pravděpodobně zaveden až při obnově organizačně velmi náročného zvyku a umožňuje jeho kvalitní přípravu.

Hanácký právo je starý ostatkový zvyk, který byl součástí masopustního veselí. Bývalo spojeno s několikadenní slavností chasy, která si ze svého středu zvolila stárka. Tomu pak byla přisouzena role jakéhosi „vyjednavče“ vyslaného k rychtáři se žádostí, aby konec masopustu patřil chase.

Kladný příslib vrchnosti však představoval pro nově zvolený úřad („vébor“) povinnost převzít na sebe po určenou dobu veškeré řízení v obci a dbát na udržování obecního pořádku. Nový „rychtář“ se svými radními i celou družinou převzali od rychtáře p r á v o – symbol spravedlnosti a moci v obci. To mělo podobu meče ověčeného pestrobarevnými fábory a pentlemi. Ve starší podobě bývala na hrotu meče napíchnuta hlavička panenky (loutky) v podobě Hanačky v šátku. Právo bývalo uloženo u rychtáře ve zvláštní truhlici jako symbol důstojnosti tohoto úřadu. Jeho pozdvižením potvrzoval rychtář veškerá rozhodnutí týkající se obce.

„Nový úřad“ pak chodil s právem po vesnici, dům od domu. Na každého věděli nějaký „prohřešek“, každého odsoudili a musel se „vyplatit“. Pokuta bývala ve zlatě, hospodáři

se tedy museli vyplatit penězi, ale také např. slaninou, klobásou, koblihami či vejci. Pro větší veselí jim byl vyměřen také trest představující několik ran „na gatě“. Přehnutím přes kozelec a vyplacením plácačkou (velkou dřevěnou vařechou, jejíž hlava je podélně proříznuta a při úderu vydávají obě její plochy třaskavý zvuk) zvanou ferola býval potrestán pak nejen hospodář, ale i všichni obyvatelé stavení. Obdržené peníze a dary vystačily pak chasa k hodování a veselí až do Popelce. (Podle zápisků Karla Šestáka z Hostišové o Starém hanáckém právu, 1976)

2. Časové zařazení

Původně patřila obchůzka s právem k ostatkovým zvykům. Na konci masopustu se drželo Staré hanácké právo také v letech 1957 a 1969. V období mezi jednotlivými Starými hanáckými právy se na ostatky tradičně vodil medvěd. Masopustní období dodržovala i obchůzka s právem v Machově roku 1971, v Sazovicích roku 1976 a v Mysločovicích roku 1977. K radikální změně termínu dochází v Rackové roku 1981, kdy je Starý hanácký právo pořádáno v měsíci červenci. Zachování názvu ostatkové právo dnes již nepřichází v úvahu vzhledem k odpoutání od ostatků. Ještě v roce 1946 je v Sazovicích a v roce 1967 v Lehoticích doložen název „Staré právo“, které probíhalo na ostatky. Dnešní slavnost se již nazývá ve všech okolních obcích „Starý hanácký právo“. Zřejmě došlo ke sloučení názvů „staré právo“ a „hanácké právo“ a zdůrazněním příslušnosti k regionu vznikla dialektická podoba „Starý hanácký právo“. Je pravděpodobné, že upuštění od názvu ostatkové právo je spojeno s novou existencí zvyku ve 20. století.

Součástí zachycení ekologie zvyku byl zájem o jeho organizátory. Většinou jsou to Sborny dobrovolných hasičů, v posledních letech byla zaznamenána stále větší účast obecních úřadů, až po organizaci řízenou obecními úřady. I tam, kde hanácké právo zůstává v rukách Sborů dobrovolných hasičů je pro náročnost organizace pomoc obecního úřadu nezbytná. Funguje zde vzájemná výpomoc při půjčování krojů a kostýmů, ale i textů průběhu hanáckého práva. To zřejmě má svůj vliv na téměř identickou podobu zvyku ve všech sledovaných obcích. Na druhou stranu se dbá na dodržení drobných odlišností, jakými jsou vzhled rekvizit (práva, ferolí, lavic).

3. Zeměpisná lokalizace výskytu statku

V současnosti se Hanácké právo udržuje ve vyjmenovaných obcích jihovýchodní Hané ve Zlínském kraji: Sazovice, Mysločovice, Lehotice a Racková. Dokumentace k těmto lokalitám shromažďovaná od 60. let 20. století je uložena ve fondech Muzea jihovýchodní Moravy – včetně vybraných zvykoslovných atributů, které byly zařazeny do etnografických sbírek.

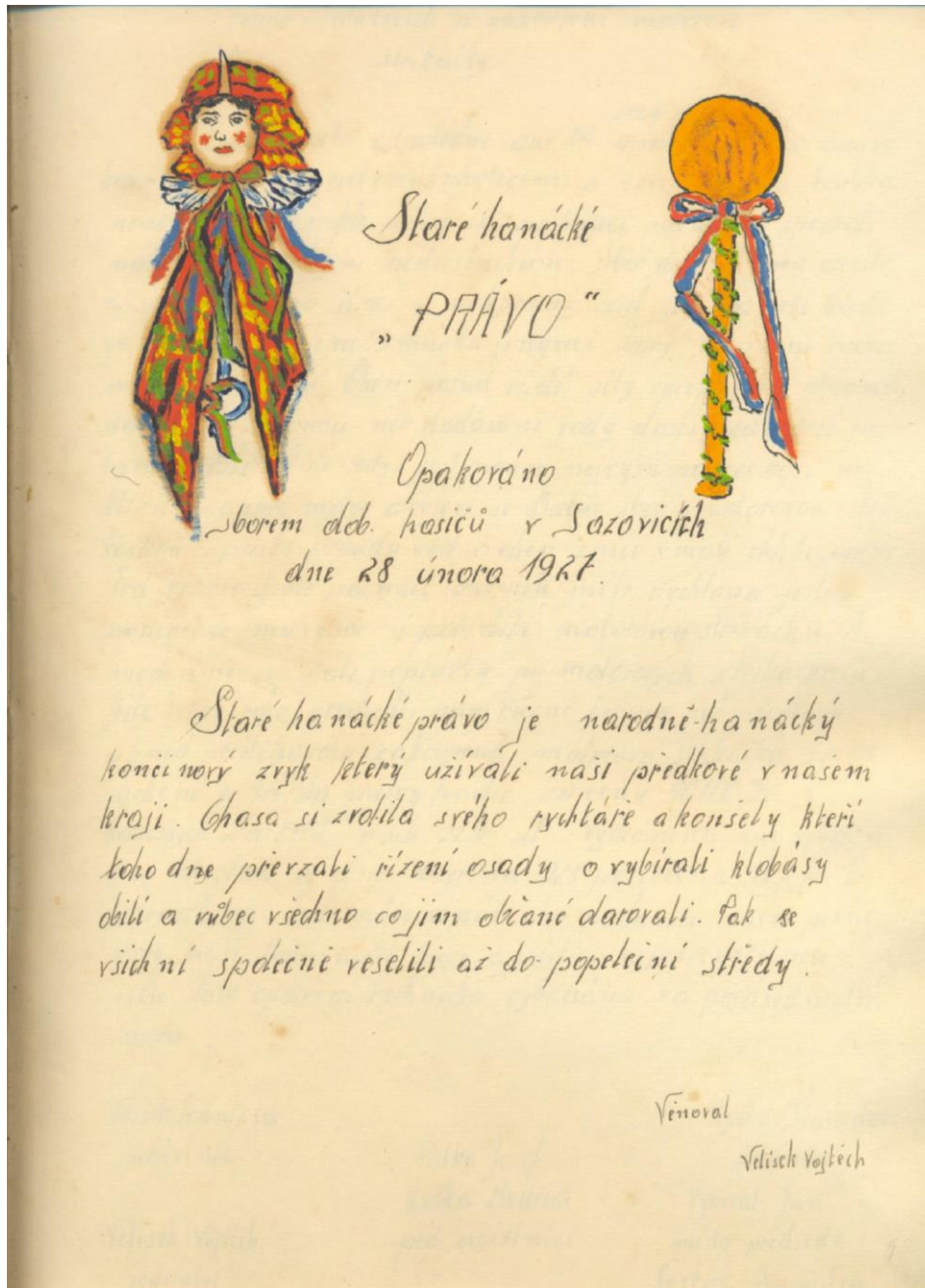
V některých obcích bylo v posledních letech obnoveno: v obcích Kostelec u Holešova, Záhlinice (na základě dochovaných zápisků Františka Skopalíka), Bílany, Všetuly.

4. Nositelé statku

Obce Zlínského kraje udržující SHP:

- **Sazovice** – Obec Sazovice, Sazovice 180, 763 01 Mysločovice, p. Edita Hrbáčková, starostka obce
- **Mysločovice** – Obec Mysločovice, Mysločovice 21, 763 01 Mysločovice, p. Pavel Žák, starosta obce

- **Lehotice** – Obec Lehotice, Lehotice 100, 768 52 Míškovice, Ing. Petr Maňásek, starosta obce
- **Racková** – Obec Racková, Racková 45 76001 Zlín, Ing. Jaroslav Kaňq, starosta obce
- **Kostelec u Holešova** – Kostelec u Holešova 58, 768 43, RNDr. Marcela Pospíšilíková, starostka obce
- **Záhlinice** – Město Hulín, náměstí Míru 162, 768 24 Hulín, Mgr. Roman Hoza, starosta obce, Muzeum Františka Skopalíka – p. Václava Navrátilová

Zdroj příloh: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p.o.

Zdroj: Návrhový list kulturního statku k zápisu do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Zlínského kraje (stručný výtah).